

Kirkonrakennus politiikan pyörteissä

Ella Viitaniemi: Yksimielisyydestä yhteiseen sopimiseen. Paikallisyhteisön poliittinen kulttuuri ja Kokemäen kirkon rakennusprosessi 1730–1886. Acta Universitatis Tamperensis 2158. Tampereen yliopisto 2016. 443 s. ISBN 978-952-03-0095-1.

Ella Viitaniemi kuvaa väitöskirjassaan, kuinka Kokemäelle rakennettiin 1700-luvulla entisen yli sata vuotta vanhan puukirkon tilalle uusi kivikirkko. Aihe vaikuttaa hyvin paikalliselta, ja sitä se onkin. Kirkonrakennukseen liittyvä tapahtumien sarja, joka kesti lopulta yli viisikymmentä vuotta, osoittautuu kuitenkin erinomaiseksi esimerkiksi siitä, kuinka paikallista ilmiötä kuvaamalla voi paljastaa suuria yhteiskunnan ilmiöitä ja niissä tapahtuvia muutoksia. Ja täytyypä heti sanoa, että kirkonrakennushanke osoittautuu yllättävän jännittäväksi tapahtumasarjaksi. Kun Viitaniemi vielä kirjoittaa hyvin, on hänen väitöskirjansa monin osin myös mainio lukukokemus.

Viitaniemen tutkimuksessa on kaksi kärkeä. Toisaalta tutkimus tarkastelee kirkon rakentamista fyysisenä toimintana: kuinka rakennusmateriaalit hankittiin, kuinka rakennustyö käytännössä tapahtui muurimestarien, heidän apulaistensa ja pitäjäläisten päivätöiden avulla ja mitä tämä kaikki tuli maksamaan. Viitaniemen tutkimuksen toinen ja mielestäni se olennainen fokus on pikkutarkka analyysi siitä, millaisia ristivetoja ja jännitteitä kirkonrakennus Kokemäellä nosti esiin rakennushankkeeseen osallistuneiden eri toimijoiden välillä.

Kun Viitaniemi kuvaa sitä, kuinka kokemäkeläinen paikallisyhteisö yritti ajaa omia näkemyksiään yli keskushallinnon sääätely-yrityksien, hän samalla joutuu pohtimaan, kuinka kirkonrakennushankkeen paikallistasolla nostattamat kiistat kuvastavat 1700-luvun jälkipuoliskon poliittista kulttuuria. Tällöin hän tekee perustavanlaatuisia havaintoja päätöksenteon perus-

teiden muutoksista kohti laajempien kansanosien halua ja mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon yhteisissä asioissa. Viimeksi mainittu teema onkin koko väitöskirjan ydin ja sen merkittävin anti historiantutkimukselle. Itse kirkonrakennusprojekti on lopulta poliittisen kulttuurin muutoksen tutkimuksen paikallinen laboratorio.

Viitaniemen keskeinen käsitteistö on tuttua jo 1990-luvulla käydyistä rahvaan vastarintaa ja organisoitumista koskevista keskusteluista ja kirjoituksista, mutta sopii hyvin käsillä olevan aiheen analysointiin. Keskeisenä teoreettisena johtolankana työssä kulkevat James C. Scottin kirjoitukset kätketyistä ja julkisista vastarinnan esityksistä. Scottin tutkimusten keskeisiä käsitteitä *hidden transcript* ja *public transcript* on hankala suomentaa, sillä ne viittaavat enemmän esityksen muotoon kuin sen vastarintasisältöön. Viitaniemi onkin väistänyt tämän hankaluuden näppärästi kuvaamalla ensin ilmiön ja ilmoittamalla sen jälkeen suluisa alkuperäisen käsitteen: kuinka esimerkiksi kätketty vastarinta (*hidden transcript*) näyttäytyi siinä, että usein kun oli kirkkoherran vuoropäivä saada osuutensa kalastamon tuotosta, sattui kalastamo juuri silloin olemaan puhdistettavana eikä kalaa ollut antaa.

Viitaniemen tutkimus perustuu laajaan arkistoaineeseen, jota on kerätty kiitettävästi niin Ruotsin valtionarkistosta, Suomen Kansallisarkistosta, Hämeenlinnan ja Turun maakunta-arkistoista, eri seurakuntien arkistoista ja Maanmittauslaitoksen arkistosta. Suuri osa aikanaan syntyneestä aiheen kannalta relevantista asiakirja-aineistosta on vuosisatojen mittaan tuhoutunut, mutta Viitaniemi on onnistunut paikkaamaan näitä puutteita toisista lähteistä ja lukemalla saatavilla olevat asiakirjat tarkkaan.

Tutkimuksen metodina vaikuttaa päällisin puolin olevan historiantutkimuksen perinteinen lähdekritiikki, vaikka sitä ei työssä mainitakaan. Näin voinee ainakin päätellä siitä, että alaluvussa ”Lähdeaineisto ja metodi” kerrotaan yksityiskohtaisesti mitä aineistoja on käytetty ja millaisia lähdekritiisiä ongelmia niihin liittyy, mutta ei niinkään pohdita metodeja yleisellä tasolla. Tarkkaan Viitaniemen tekstiä lukemalla menetelmälliseksi ohjenuoraksi löytyy kuitenkin perinteisen sosiaalhistoriallisen lähestymistavan yhdistäminen toimijalähtöiseen esitys- ja analysointitapaan, jota kehitettiin erityisesti 1990-luvulla. Toimijalähtöinen lähdeaineksen analyysi tapahtuu Viitaniemen tutkimuksessa siten, että välillä kirkonrakennusprojektiin osallistuneiden toiminnan pikkutarkan kuvauksen annetaan viedä tutkimusta eteenpäin pitkän matkaa. Toimijalähtöisiä jaksoja Viitaniemi kommentoi ja kontekstualisoi osin

tapahtumakuvausten keskellä, osin jälkikäteen erillisissä analyysiluvuissa, joissa avataan lukijalle perin pohjin se, mistä kunkin osapuolen toiminnassa oli kysymys.

Olisi suonut, että edellä kuvattua menetelmää olisi työssä pohdittu vielä nykyistä laajemmin. Tällaisen metodisen ratkaisun perusteiden pohdinnalla olisi annettavaa monille, jotka työskentelevät etenkin varhaismodernin ajan laadullisten lähdeaineistojen parissa. Muutoinkin olisi toiveeni, että historianantutkijat ryhtyisivät kuvaamaan tutkimuksissaan menetelmällisiä valintojaan ja kehitteliään nykyistä laajemmin ja abstraktimmalla tasolla. Mielestäni historianantutkimuksen piirissä käydään ylipäättään liian vähän keskustelua laadullisiin aineistoihin liittyvistä menetelmällisistä kysymyksistä, joskin myös tuorein suomalainen historioitsijoille tarkoitettu kvantitatiivisten aineistojen käytön opas lienee Viljo Rasilan ”Tilastolliset menetelmät historianantutkimuksessa” vuodelta 1977. Olisikohan aika päivittää menetelmäoppaat ajan tasalle?

Kirjaesittelyn alussa kuvasin Viitaniemen tutkimuksella olevan ikään kuin kaksi ”kärkeä”: kirkonrakennus ja poliittisen kulttuurin muutos valtakunnan- ja paikallistasoilla. Nämä kaksi ensi alkuun erillisiltä näyttävää elementtiä kietoutuvat tutkimuksen edetessä erinomaisesti toisiinsa. Kirkonrakennuksen konkreettisten rasiusten jakautumisen tarkastelun kautta päästään käsiksi siihen, miksi kukakin paikallisyhteisössä asemoitui kirkonrakennushankkeeseen siten, kuten tapahtui. Toki tutkimuksen jälkipuoliskolle sijoituvassa kirkonrakennusta käytännössä käsittelevässä osuudessa tulee lukijalle tunne, että hieman vähemmällä tiliaineiston vyöryttämällä olisi sama tarpeellinen asia voitu osoittaa.

Tarkastellessaan Kokemäen kirkonrakennushankkeen puolivuosisataisia käännteitä, Viitaniemi saa tutkimuksessaan esiin olennaisia seikkoja 1700-luvun poliittisesta kulttuurista. Poliittisen elämän vilkastuminen ja laajeneminen ns. säätyjen tai vapauden aikana synnytti Ruotsin valtakuntaan uudenlaisen poliittisen julkisuuden, joka säteili vuosisadan jälkipuoliskolla myös paikallistasolle. Viitaniemi kirjoittaa jopa demokratian ensiaskeleista, jota pidän kylläkin hieman löysänä demokratia-käsitteen käyttönä. Viitaniemen analyysi Kokemäen kirkonrakennusprosessista ja siinä esiintyneistä paikallispoliittisista manöövereistä on kuitenkin erinomainen esimerkki siitä, kuinka tarkalla paikallisen tapahtumisen kuvauksella ja analyysillä oivaltava tutkija voi tuoda esiin suuria yhteiskunnassa vallitsevien ajattelutapojen muutoksia. Viitaniemen väitöskirjassaan esittämä löydös 1700-luvun poliittisen kulttuurin muutoksesta ja sen ilmenemismuodoista paikallista-

solla on mielestäni vähintään Suomen ja Ruotsin historiankirjoituksen näkökulmasta merkittävä.

KIMMO KATAJALA, PROFESSORI
ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO